

نقدِ نقد

● معرفی گزیده‌ای از منابع نقد ادبی و ادبیات تطبیقی

■ احمد ناصر امیرفرهنگی (بناب)

به عنوان مقدمه:

در این مختصر مجال آن نیست که به تعریفات و کلیات و سیر تحول نقد ادبی و ادبیات تطبیقی اشاره گردد و یا به اهمیت و نقش آن در تنویر اذهان عمومی و تهذیب آثار ادبی پرداخته شود. در این موارد می‌توان به منابع معرفی شده مراجعه کرد. ما در این گفتار برآنیم که در حد و وسع و توان خویش گزیده‌ای از منابع و مراجع مربوط به تاریخ، سیر تحول و اصول و مبانی کلی و تنویر نقد ادبی و ادبیات تطبیقی را در زبان فارسی معرفی کنیم (از تألیف و ترجمه) و در این کار البته داعیهٔ اهلیت و صلاحیت هم در میان نیست، جسارتی است به حریم کار بزرگان و صاحب نظران. پیش از ورود به اصل موضوع تذکر دو نکته ضروری است:

۱- برخی از آثار مربوط به مباحث فوق و نام مؤلفان گرامی آنها از این گفتار فوت شده که باید گفت دلیل خاصی جز ملاحظهٔ حجم مقاله و عدم دسترسی بدانها نداشته است.

۲- در مورد مؤلفان، صرفاً سیمای ادبی و کارنامهٔ قلمی ایشان مد نظر بوده و سوابق سیاسی و اجتماعی ایشان تأثیری در این گفتار نداشته است. □

فن شعر: ^۱ یا «بوطیقا»، ام‌الکتاب نقد ادبی و مسائل تنویر هنر و ادبیات در دنیای قدیم است و در طی قرون متمادی سرمشق و الگوی غالب نویسندگان و منتقدان غربی بوده و تخطی از اصول و قواعد آن

انحرافی ناروا محسوب می‌شده است.

ارسطو (متولد ۳۸۴ ق. م) برای نخستین بار به عمق مسائل هنری و اهداف و غایات آن نفوذ می‌کند و به تجزیه و تحلیل و تقسیم بندی شاخه‌های هنر، وسایل و اثرات هر کدام می‌پردازد. مضامین این کتاب از راه ترجمه‌های کسانی چون «ابو بشر متی» و «یحیی بن عدی» تأثیر فراوانی در آراء بزرگانی نظیر «ابن سینا» و «خواجه نصیرالدین طوسی» داشته است و در

مطالعهٔ سیر بلاغت اسلامی، گزیری از مراجعه بدان نیست.

ترجمهٔ کتاب توسط دکتر عبدالحسین زرین کوب و از زبان فرانسوی صورت گرفته است که با مقدمه، یادداشت‌ها و تعلیقات عالمانهٔ وی همراه است. دو ترجمهٔ دیگر نیز از آن سراغ داریم: ترجمهٔ سهیل محسن افغان از متن اصلی یونانی و ترجمهٔ دکتر فتح‌الله مجتبائی از زبان انگلیسی.

ترجمان البلاغه: ^۲ تألیف «محمد بن عمر رادویانی» که مدتها تصور می‌شد از فرخی سیستمی شاعر است و نسخهٔ آن نیز از بین رفته است اما با کوشش یک دانشمند ترک به نام «احمد - آتش» (فوت ۱۲۵۴ ش)، نسخهٔ منحصر آن در ترکیه کشف و در سال ۱۹۴۹ م در استانبول منتشر گردید. و معلوم شد که مؤلف واقعی آن رادویانی است نه فرخی. باری «ترجمان البلاغه» به تقلید از «محاسن الکلام مرغبنانی» و در موضوع «اجناس بلاغت و اقسام

صناعت و شناختن سخنان با پیرایه و معانی بلند پایه» تألیف شده است. از شرح حال و دیگر آثار احتمالی این «رادویانی» اطلاعات موثقی در دست نیست، اما تاریخ استنساخ نسخهٔ مشکوفهٔ آن ۵۰۷ ضبط گردیده است. چاپ دوم این اثر بسیار نفیس، همراه با مقدمهٔ و توضیحات «احمد - آتش» و انتقادات استاد فقید (م. بهار) (فوت ۱۳۳۰) به سال ۱۳۴۳ در تهران انجام یافته است.

چهار مقاله: ^۳ یا «مجمع النوادر» تألیف نظامی عروضی (تاریخ تألیف ۵۵۶ یا ۵۵۲) از نخستین آثاری است که حاوی اشاراتی در باب «نقد شعر» است. و مقالهٔ اول و دوم آن از جهت اشنمال بر بعضی روایات تاریخی و ادبی و پاره‌ای آراء و احکام انتقادی ارزش فراوان دارد، اما طریقهٔ او در نقد مستدل و منقح نیست و آراء وی در انتقاد اشعار در بعضی موارد ضعیف و مغشوش است. چهار مقالهٔ اول بار به سال ۱۹۰۹ م و به تصحیح علامه محمد قزوینی (ف ۱۳۲۸) در لندن چاپ شده و حاوی تعلیقات و توضیحات محققانهٔ این دانشمند است.

المعجم فی معاییر اشعار المعجم: ^۴ تألیف شمس قیس رازی در قرن هفتم هجری، مهم‌ترین و جامعترین اثری است که تاکنون در موضوع خود نوشته شده و شامل: عروض، قافیه، بدیع و نقد الشعر می‌باشد. شمس قیس، این کتاب سترگ را اندکی پیش از حملهٔ مغول آغاز کرده بود، اما سوانح زندگی او موجب شد که تدوین نهایی آن سالها به طول

انجامد. بحث در ادوات شعر و مقدمات شاعری و نقدالشعر از بحثهای بدیع و ابتکاری و پیش از شمس قیس به کلی بی سابقه است.

متن مصحح «المعجم» همراه با توضیحات و تعلیقات محمد قزوینی نخستین بار در سری «اوقاف گیب» (لیدن) به چاپ رسید و استاد فقید محمد تقی - مدرس رضوی (ف ۱۳۶۴) نیز همان نسخه را پس از مقابله با شش نسخه خطی دیگر به سال ۱۳۱۵ در تهران به طبع رسانید.

معیار الاشعار: کتابی است از «خواجه نصیرالدین طوسی (۵۱۷ - ۶۷۲) که موضوع اصلی آن عروض و قافیه است. اما در اوایل کتاب سخنانی در تعریف شعر و ماهیت آن به چشم می خورد که از لحاظ نقد ادبی اهمیت دارد. چاپ عکسی از «معیار الاشعار» همراه با فهرس و ضبط نسخ دیگر توسط: محمد - فشارکی و جمشید - مظاهری در سال ۱۳۶۳ در اصفهان انتشار یافته است.

حدایق السحر فی دقایق الشعر: اثر مهم رشیدالدین و طوطا، شاعر و نویسنده معروف قرن ششم هجری است، رشید این کتاب را در علم بدیع و صنایع شعری و به معارضه کتاب «ترجمان الیلاغه» پرداخته است. نثر نویسنده در مقایسه با بعضی از معاصرانش ساده و روان است، حدایق از همان زمان تألیف مورد اخذ و اقتباس بعضی نویسندگان واقع شده است نظیر: شمس قیس در المعجم، شریف الدین حسن رامی تبریزی در حدایق الحقایق، تاج الحلای در دقایق الشعر کتاب رشیدالدین با مقدمه، تصحیح و تعلیقات استاد فقید، عباس - اقبال (فوت ۱۳۳۴) به سال ۱۳۰۸ در تهران انتشار یافته است.

بحث درباره کتاب حدایق السحر: اثری است از دکتر قاسم - تویسرکانی در مورد جنبه های مختلف «حدایق» نظیر: سبک، اصطلاحات، تعریفات و مآخذ آن. مؤلف به بهانه زمینه چینی برای بررسی حدایق با اشاره به تاریخچه علوم بلاغی در اسلام، برخی آثار مهم انتقادی چون: اسرارالبلاغه - دلایل الاعجاز از «عبدالقاهر جرجانی» و مفتاح العلوم «سکاکي» را بررسی کرده است.

مقدمه کتاب «الشعر والشعراء»: اصل کتاب «الشعر والشعراء» تألیف ابن قتیبه دینوری (قرن سوم هجری) در مورد شرح احوال شاعران جاهلی و اسلامی تا قرن سوم هجری است. «مقدمه»ی این کتاب از حیث نقد ادبی اهمیت بسیاری دارد. موضوع این مقدمه عبارت است از: شرح نقلی ادبا و علمای قدیم عرب از هنر شاعری و بیان معیارهای نقد ادبی در آن روزگاران. ابن قتیبه مسائلی چون: انواع شعر، انگیزه ها و اوقات و اسباب و عیوب شعر را مورد بحث قرار داده است. مترجم مقدمه، «آ. آذرنوش» از مترجمان زبردست ادب عرب در ایران محسوب می شود. به گفته وی، کتاب ابن قتیبه در سال ۱۹۰۲ توسط «دوخویه» مستشرق بزرگ انتشار یافت و «گود خروادوموین» خاورشناس فرانسوی به ترجمه و شرح مقدمه آن همت گماشت. آذرنوش نیز کار او را با حذف یکی در صفحه به فارسی در آورده است.

نقد ادبی: کتابی است از دکتر شوقی ضیف، ادیب و نقاد معاصر مصری که توسط لمیعه - ضمیری به فارسی ترجمه و در سال ۱۳۶۲ منتشر شده است. موضوع آن بررسی تاریخ و سیر تحول نقد عربی است

از آغاز تا عصر عباسی. البته غیر از فصل اول (معنی نقد) که موضوع آن اصول و کلیات نقد ادبی در نزد غربیان است، شوقی ضیف با تبحری که در میراث نقد ادبی عرب دارد به تحلیل آراء انتقادی ادبا و نظریه پردازانی چون: قدامة بن جعفر، ابوالفرج اصفهانی، جاحظ، آمدی و عسکری پرداخته و فشرده ای از تحولات نقد ادبی عرب را ارائه کرده است.

در نقد و ادب: کتابی است در تاریخ ادب و نقد غربی و روشهای نقد ادبی که دکتر محمد - مندر با استفاده از منابع اروپائی به عربی نوشته و دکتر علی شریعتی (ف ۱۳۵۶) آن را به فارسی در آورده است. مترجم خود پیشگفتاری در مورد ریشه ها و خاستگاه ها و اهداف هنر به کتاب افزوده است. کتاب دکتر مندور تا حدی شبیه است به «سخن سنجی» تألیف دکتر صورتگر، و در آن علاوه بر نظریات منتقدان بزرگ غربی، شیوه های نقد ادبی و ارتباط آن با بعضی رشته های دانش بشری مورد بحث قرار گرفته است.

سخن سنجی: ۱۲ تألیف دکتر لطفعلی - صورتگر (ف ۱۳۴۸) که سالها استاد ادبیات انگلیسی در دانشگاه تهران بود. مؤلف، این کتاب را با استفاده از منابع اروپائی ترجمه و تدوین کرده است و «سخن سنجی» معادلی است که وی برای Criticism برگزیده است. صورتگر پس از بحث در کلیات و اصول نقد ادبی و شرح و تفسیر اصطلاحات هنرهای ظریفه، تعبیرات کسانی چون: خواجه نصیرالدین، بیهقی، حافظ، ابن سینا و مولوی را با تعاریف خویش تطبیق می کند سپس به شعر و هنر غربی می پردازد. ابتدا از نواقص فن شعر ارسطو سخن می گوید و پس از آن به نقد و بررسی و مقایسه آراء وی و افلاطون دست می یازد. آثار و آراء برخی بزرگان دیگر نیز در این کتاب مورد مقایسه قرار گرفته است نظیر: هوراس، فردوسی، دانته، درایدن و...

سخن شناسی: ۱۳ نوشته اسماعیل - یکانی است در موضوع اصول و کلیات نقد و شرح و تفسیر اصطلاحات هنرهای ظریفه، نثر نویسنده گاه اندکی کهنه و ثقیل می نماید یکانی بعضاً در برابر اصطلاحات غربی دست به معادل یابی و واژه گزینی می زند مثلاً به جای Sthetique لفظ «بداعت» و برای Narration عنوان «تحکیه» را انتخاب کرده است. قسمتی از مباحث کتاب را: تعریفات حسن، رابطه بداعت با پسیکولوژی، ذوق، قاجعه و تحیر تشکیل می دهد. کتاب در کل از دیباچه، مقدمه و پنج بخش تشکیل شده است.

دفترهای «هنر و ادبیات امروز»: ۱۴ ناصر - حریری از سال ۱۳۶۰ به این سو گفتگوهای مفصلی با عده ای از چهره ها و مشاهیر ادب و هنر معاصر انجام داده و متن آنها را در سلسله دفترهایی با عنوان فوق منتشر می کند. تاکنون [حدافل] نه شماره از این سری به طبع رسیده و انتشار بقیه دفترها نیز ظاهر آ ادامه دارد. حریری با طرح پرسشهایی سنجیده برای برخی مسائل و مباحث ادبی و هنری پاسخ می یابد. سنوالاتی چون: تعریف و هدف شعر و هنر، چند و چون ادبیات معاصر، رابطه هنر و اجتماع و مسئولیت هنرمند و وضع نقد ادبی... در مصاحبه ها تکرار شده است. ادبیات چیست؟ ۱۵ از آثار ژان پل سارتر، نویسنده و فیلسوف فرانسوی است سارتر در این کتاب

به بررسی مبانی ادبیات و ماهیت نویسنده و آثار ادبی پرداخته است. «ادبیات چیست» در کل به سه فصل بلند تقسیم می شود: ادبیات چیست؟ - نوشتن برای چیست؟ - نویسنده کیست؟

سارتر نخست ادبیات را به دو قسمت تقسیم می کند: شعر و نثر، از همان آغاز به صراحت حساب نثر را از شعر جدا می کند، هدف شعر را خود شعر می داند، اما نثر را از مقوله ای دیگر می شمارد، چون در نثر، نویسنده از کلمات «استفاده» می کند.

در فصل «نویسنده کیست؟» به تجزیه و تحلیل ماهیت نویسنده، تأثیر اجتماعی، مسؤولیت و حدود وظایف او می پردازد. سارتر در تصویر سیمای نویسنده «بورژوا» واقعا اعجاز می کند. یک جا با طنزی دل نشین، سخن «اسکاروایلد» را نقل می کند که در مورد یک سرمایه دار حامی خودش (پس از مرگ او) گفته بود: «حیف شد اچه میل آور خوبی بود». مؤلف در «اینجا نیز»^{۱۶} برای اثبات تئوریهای خویش به سراغ «گوستاو فلوبر» نویسنده «مادام بواری» می رود و او را به عنوان سمبل نویسندگان منحن و بی هدف بورژوازی مطرح می کند، سارتر در ارائه نظریه معروف به «ادبیات ملتزم» از پیشگامان بود.

به تصدیق اهل فن، مترجمان در کار خود اعجاز کرده اند. مخصوصاً چیره دستی و نکته سنجی ابوالحسن نجفی بر همگان معلوم است. گویا کتاب در متن اصلی، فصل دیگری هم داشته است (فصل چهارم) که در ترجمه حذف گردیده با این توجیه که «لب کلام و منظور اصلی نویسنده در ضمن سایر بخشها بیان شده و بخش چهارم فقط تطبیق تئوریهای او بر آثار سخنوران زمان تألیف کتاب (۱۹۴۷) است».

ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی: ۱۷ کتابی است از «ارنست فیشر» با ترجمه «فیروز - شروانلو» که چند سال پیش در گذشت. مطالب کتاب قبلاً در مجلات «نگین» و «بررسی کتاب» و «دفترهای زمانه» انتشار یافته بود. «ضرورت هنر» شامل مباحثی اساسی چون: بررسی نقش هنر در اجتماع، منشأ هنر و شکل و محتوی آن است.

در فصل اول نقش هنر را با نقل و نقد آراء کسانی مانند: برتولت برشت و موندریان تشریح می کند و در فصلی دیگر خاستگاه شعر و هنر و ارتباط آن با سحر و جادو و تابعه را با آوردن نمونه ها و نقل نظریات صاحب نظران مورد بحث قرار می دهد پس از آن به رابطه هنر و سرمایه و نقد و بررسی مکتبهای هنری می پردازد. این کتاب با اعتقاد به مبانی نقد مارکسیستی تألیف شده است و مترجم در پایان کتاب علاوه بر فهرست اعلام، یک واژه نامه انگلیسی - فارسی نیز آورده است. از فیروز شروانلو چند اثر دیگر در همین موضوع منتشر شده است: زبان و تفکر و شناخت در روند تکامل اجتماعی، محدوده و گستره جامعه شناسی هنر و ادبیات.

جامعه شناسی هنر: ۱۸ اجمالی است از تحقیق دکتر امیرحسین آریان پور درباره هنر به معنی عام. مؤلف با تسلط به چند زبان و داشتن مطالعات وسیع در رشته های متنوع علوم انسانی بر آن بوده که مسائل بنیادی هنر را [از دیدگاه و با سلیقه خود] تبیین کند و بدین منظور ابتدا نظریات افرادی چون: شیلر - اسپنسر و فروید را درباره ریشه ها و انگیزه های هنر

تشریح می‌کند، سپس به بررسی جنبه‌های مختلف هنر ابتدائی انسان و پیوند آن با سحرودین می‌پردازد. بررسی سبک‌شناسی استاتیک و دینامیک هنر از مباحث اساسی کتاب است.

اصالت در هنر: اثر دکتر احمد - صبور اردوبادی است و موضوع آن را مباحث تحلیلی هنر - به طور عام - تشکیل می‌دهد. مسائلی نظیر: آفات هنر - تأثیر مواد مخدر در هنر، عصبانهای مبتذل هنری و نوگرانی‌های منحط، کیفیت زیبایی، مبدأ و منشأ هنر مورد بررسی قرار گرفته‌اند، فصل بندی کتاب اندکی مغشوش است، این اثر تاکنون چندین مورد توجه اهل فن واقع نشده است.

هنر چیست؟: اثر توریک لئون تولستوی (ف ۱۹۱۰) نویسنده بزرگ روس در مسائل نظری هنر است. معیار اصلی تولستوی مسائل اخلاقی است و بنا بر مشهور با بزرگانی چون شکسپیر سرستیز دارد، به سبب همان پافشاری بر اخلاق، وی در این اثر با حمله شدید به بعضی آئین‌ها و معیارهای هنری عصر خویش و بررسی آراء منتقدان و فیلسوفان گذشته نظیر: کانت، هگل، بوگمان، داروین به تشریح نظریات و آراء خاص خویش درباره هنر و زیبایی می‌پردازد و آفات و انحرافات هنری را با آوردن نمونه‌هایی موشکافی می‌کند.

مترجم «هنر چیست» - کاوه - دهگان توضیحات مفصلی بر ترجمه کتاب نوشته است.

درباره ادبیات: کتابی است از گورگی پلخانف، شامل کلیاتی در باب هنر و ادبیات نقد ایده‌آلیستی و نقد ماتریالیستی و نقد آراء و احوال منتقدان و نویسندگانی چون چریشفسکی، بلینسکی، تولستوی... کتاب بر اصول و مبانی نقد مارکسیستی متکی است و مترجم آن دکتر منوچهر - هزارخانی است.

وظیفه ادبیات: ۲۲ مجموعه مقالاتی است از بزرگان ادب معاصر جهان، در مورد هدفها، و غایات ادبیات، که توسط ابوالحسن - نجفی به فارسی درآمده است. کتاب در کل محتوی چهار بخش مختلف اما به هم پیوسته است: ادبیات و واقعیات - ادبیات چه می‌تواند بکند - ادبیات و سیاست و بخش چهارم - افزوده‌ها - که از مترجم است.

آثار دکتر رضا - براهنی - براهنی متولد ۱۳۱۴ استاد ادبیات انگلیسی است و سالها در دانشگاه تهران و برخی دانشگاههای آمریکا تدریس کرده است. در دهه جهل موجد و محرک يك سلسله جنگالهای ادبی و انتقادی در مجله فردوسی بوده (که گاه آمیخته به اغراض شخصی و سیاسی به نظر می‌رسد) آثار قابل توجه وی در نقد ادبی: «طلا در مس» و «قصه نویسی» و «کیمیا در خاک» است.

طلا در مس: ۲۳ بیشتر مندرجات این کتاب نخست در مجله «فردوسی» منتشر شده و بعدها با تصرفاتی به صورت فعلی چاپ شده است. بحث ما به جلد اول این اثر مربوط می‌شود که حدود دویست صفحه آن به مباحث کلی و نظری مانند: نقد ادبی، خاستگاه شعر و هدف ادبیات و مسؤولیت هنرمند اختصاص دارد. مسائلی نظیر: «شعر و اشیاء»، «شکل ذهنی شعر» خلاقیت و مسؤولیت شاعرانه... مورد بررسی قرار گرفته است.

پس از بحثهای توریک، براهنی با معیار همان تئوریا

درباره تعداد کثیری از شعرای معاصر داوری می‌کند و اصول خویش را بر آثار ایشان تطبیق می‌کند. شاعرانی مانند: نیما، اخوان، فرخزاد، سپهری، رویانی و...

به طوری که از مصاحبه براهنی با حریری استنباط می‌شود وی بعدها به میزان زیادی از نظریات و مواضع سابق خود عدول کرده است. با این وصف در چاپهای متأخر کتاب تجدید نظری بنیادی به چشم نمی‌خورد. نقد وی حداقل در «طلا در مس» صبغه‌ای زورنالیستی و عجولانه دارد.

قصه نویسی: ۲۴ این کتاب شامل يك سلسله بحثهای کلی و جالب در باب قصه و قصه نویسی است پس از شرح و بسط انواع قصه، به تحلیل و بررسی اجزای آن - مخصوصاً قصه‌های شرقی - می‌پردازد و شگردهای آن را با تحلیل نمونه‌ها می‌نمایاند.

آثار دکتر محمدعلی - اسلامی ندوشن: اسلامی (متولد ۱۳۰۴) از نویسندگان معروف معاصر و از صاحب نظرانی است که به طور علمی و اصولی باب تحقیق در ادبیات تطبیقی را در ایران باز کرده‌اند. از پاریس دکتری حقوق دارد اما کار جدی او ادبیات است. از کتب او در مسائل ادبی و ادبیات تطبیقی «آواها و ایماها»، «جام جهان بین» را می‌توان نام برد [همچنین «زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه»، «داستان داستانها» و... «سرو سایه فکن» از تألیفات انتقادی او است].

جام جهان بین: ۲۵ چنانکه گفته شد مجموعه مقالاتی در نقد ادبی و ادبیات تطبیقی است که در فواصل زمانی مختلف نوشته شده‌اند، همچون: سودابه و قدر (سخن ۱۳۳۵)، ویس و ایزوت (سخن ۱۳۳۵) که در اولی سودابه با قدر و در دومی ویس با ایزوت مقایسه شده‌اند، اما هنر دکتر اسلامی سبک نویسندگی اوست که در آن بعضاً نقطه اوج و توان غائی نثر امروز فارسی متجلی شده است.

آواها و ایماها: ۲۶ شامل مقالاتی دیگر از نویسنده است چون: بوی در نزد حافظ، تولستوی مولوی دوران جدید، فردوسی و همرا، کتاب تازه او «سرو سایه فکن» نیز حاوی مسائل تازه‌ای در ادبیات تطبیقی است چون مقایسه شخصیت‌های شاهنامه با شخصیت‌های یونانی...

آثار دکتر عبدالحسین - زرین کوب: زرین کوب (متولد ۱۳۰۱) بدون تردید پرکارترین صاحب نظر معاصر ایران، در زمینه اصول و مباحث نظری نقد و سیر تحول آن در تاریخ شرق و غرب است. در سال ۱۳۳۴ با نوشتن رساله در «نقد الشعر» از دانشگاه تهران دکتری گرفته است. در غالب تألیفات وی رگه‌ها و مباحثی از نقد مطرح شده اما در اینجا برای رعایت اختصار به معرفی دو کتاب اکتفا می‌شود.

نقد ادبی: ۲۷ این اثر بزرگ، تحقیقا جامعترین و معتبرترین کتابها در مباحث نظری و تاریخ نقد در شرق و غرب و اسلام و ایران به زبان فارسی است. مؤلف، نخست تعریفات و کلیات و ارزشها و روشها و مسائل نقد ادبی را تشریح می‌کند، سپس به بررسی تاریخ تطور نقد در «عرب و اسلام» و «ایران» می‌پردازد. این دو فصل، از بدیع‌ترین و جذابترین فصول کتابند. به ویژه در «از گذشته ادبی ایران» با کوششی اعجاب آور به جستجوی آثار و رگه‌هایی از نقد ادبی در صفحات

آشفته تذکره‌ها و دواوین شعر دست می‌یازد و حق مطلب را چنانکه باید ادا می‌کند. از مناظرات شعرانی چون مجد همگر، ملاشیدا، کلیم، نور جهان بیگم و نکته سنجیهای تذکره نویسانی نظیر: لطفعلی بیگ آذر، سام میرزا سخن به میان می‌آورد. پس از آن سیر تحول نقد در دیگر کشورها را با استفاده از منابع متعدد غربی دنبال می‌کند.

در فصل «ایران بین نوجویی و سنت گرایی» سرگذشت پرشور اندیشه‌های متفکران نواندیش ایران و تحولات و جریانات نقد ادبی را از دوره قاجار شروع کرده به کسانی چون: احمد کسروی، محمد فروزینی، محمدعلی فروغی و فروزانفر و... می‌رساند و سرانجام یادداشتهای تفصیلی خود را که حاوی نکات دقیقی است به آن اضافه می‌کند. البته بعدها مسیر تحقیقات زرین کوب تا حدی از نقد فاصله گرفت و بیشتر به تاریخ و عرفان متمایل گردید.

ارسطو و فن شعر: ۲۸ اثر دیگری است از زرین کوب، شامل بررسی‌هایی در پیرامون «فن شعر» و مباحثی چون شرح اصطلاحات و ترجمه‌ها و تأثیر آن در جهان اسلام.

آثار دکتر حسن هنرمندی: هنرمندی (متولد ۱۳۱۲) دارای دکتری ادبیات تطبیقی از دانشگاه سوربن فرانسه است. در اینجا به چند کتاب او اشاره می‌کنیم:

سفری در رکاب اندیشه: ۲۹ در این کتاب تأثرات نویسندگان و شاعران فرانسوی از بزرگان ادب ایران باز نموده شده است. نظیر: مناسبات آثار گوته و حافظ - آراگن و جامی - بودلر و حافظ - آراگن و عطار. «آندره زید و ادبیات فارسی» و «بنیاد شعر نو در فرانسه» از آثار دیگر مؤلف در باب ادبیات تطبیقی است.

برخورد اندیشه‌ها: ۳۰ تألیف دکتر جواد - حدیدی (استاد دانشگاه مشهد) شامل پیشگفتاری از نویسنده، هشت مقاله و سرانجام فهرست منابع و مأخذ است - حدیدی در توضیح عنوان کتاب می‌گوید: انتخاب این عنوان از آن رو بوده که در همه مقالات کم و بیش برخورد گونه‌ای میان افکار نویسندگان و شاعران مورد بحث وجود دارد.

مقاله «برخورد اندیشه‌ها» مربوط است به اختلاف روسو و ولتر، «در گلستان سعدی» بررسی تأثرات «گی بودوسه» از سعدی در کتابی به همین نام است. از دیگر فصول آن می‌توان به «فردوسی در ادبیات فرانسه» و «ادبیات تطبیقی...» اشاره کرد.

آثار دکتر محمدرضا - شفیعی کدکنی: شفیعی (متولد ۱۳۱۸)، با نوشتن «صور خیال در شعر فارسی» از دانشگاه تهران دکتری ادبیات گرفته است و مطالعات گسترده‌ای در نقد ادبی غرب و عرب دارد.

به دو اثر از وی اشاره می‌کنیم: اهر چند وی صاحب آثار متعدد دیگری از قبیل ادوار شعر فارسی، شعر معاصر عرب، تصحیح اسرارالتوحید و... نیز هست. **صور خیال در شعر فارسی:** ۳۳ این دفتر در دو بخش فراهم آمده است: در بخش نخستین به طرح عمومی و کلی مسائل مربوط به صور خیال (Image) و نقد و تحلیل آراء علمای بلاغت اسلامی در بیان و شیوه‌های مختلف آن پرداخته شده است و در بخش دوم همان مباحث را در مورد يك يك شاعران پارسی گوی ایران تا پایان قرن پنجم هجری مورد نظر

قرار داده است. در همین بخش اشعار بسیاری از شاعران عرب یا عربی گوی برای استشهد و مقایسه صور خیال آنها و تأثیرشان بر شعر شاعران پارسی زبان این دوره نقل گردیده است. برخی از عناوین بخش اول: تخیل، نقد آراء قدما درباره صورخیال، استعاره، مجاز، تشخیص (Personification)

موسیقی شعر: ۳۴ رساله لیسانس مؤلف در دانشکده ادبیات مشهد است (۱۳۴۳). عمده مباحث آن را مسایل مربوط به وزن، قافیه، ردیف به خود اختصاص داده اند، اما در فصل اول و دوم مباحثی نظری چون: تعریف شعر، کیفیت وزن، حس آمیزی مطرح شده که از لحاظ نقد ادبی حائز اهمیت است. سه پیوست نیز در زمینه: «یک منظومه حماسی هجائی»، «بحر طویل و بند عربی» و «کهنه ترین نمونه شعر فارسی» ضمیمه کتاب است.

درباره ادبیات و نقد ادبی: ۳۵ کتابی دو جلدی است از دکتر خسرو - فرشیدورد، استاد دانشگاه تهران، حاوی مقالاتی متفرقه در مسائل گوناگون نقد ادبی و ادبیات تطبیقی و بررسیهای انتقادی درباره سبک شناسی، مکتبهای ادبی شعر فارسی، دشواریهای نقد ادبی، فصاحت و بلاغت و...

شیوه های نقد ادبی: ۳۶ از کتب پایه و بسیار مهم نقد نظری در غرب، تألیف دیوید دیجز (متولد ۱۹۱۲) منتقد انگلیسی می باشد که توسط اساتید فقید دکتر غلامحسین یوسفی و آقای صدقیانی به فارسی درآمده است. ویجز نخست میراث نقد ادبی یونان باستان را با بررسی آراء ارسطو و افلاطون ارزیابی می کند (درصد صفحه)، پس از آن به رابطه شاعر و اخلاق می پردازد، سپس مباحثی چون: تقلید و تعلیم، نظریه افلاطونی برضد افلاطون، حوزه خاص شعر نقد عملی... را مورد بحث قرار می دهد. در باب سوم کتاب «نقد ادبی و دیگر رشته های دانش» رابطه نقد ادبی با رشته های چون: روانشناسی، جامعه شناسی بررسی شده که متضمن نکاتی بسیار دقیق و خواندنی است. در غالب بخشهای کتاب به آراء و نظریات بزرگانی مانند: الیوت، چاسر، درآیدن و... اشاره و استناد گردیده است.

توضیحات:

- ۱- در تنظیم این گفتار، مطالب مربوط به ترجمان البلاغه، چهار مقاله، معیارالاشعار، حدائق السحر و المعجم از کتاب «نقد ادبی» جلد اول دکتر زرین کوب اقتباس یا تلخیص شده (البته با مراجعه به متن آثار) و در بقیه موارد مستقیماً به خود آثار معرفی شده رجوع کرده ایم.
- ۲- فن شعر - ارسطو - ترجمه: دکتر عبدالحسین زرین کوب - بنگاه ترجمه و نشر کتاب ۱۳۵۳.
- ۳- ترجمان البلاغه - تصنیف: محمد بن عمر الرادویانی - به تصحیح و اهتمام پروفیسور احمد آتش و انتقاد استاد ملک الشعراء بهار - انتشارات اساطیر - ۱۳۶۲.
- ۴- چهار مقاله - نظامی عروضی - طبع دکتر محمد معین.
- ۵- المعجم فی معاییر اشعارالعجم - شمس الدین قیس رازی - با مقابله و تصحیح مدرس رضوی - انتشارات زوار - ۱۳۶۰.
- ۶- معیارالاشعار در علم عروض و قوافی - به اهتمام: محمد فشارکی و جمشید مظاهری - تهران انتشارات سهروردی - ۱۳۶۳.
- ۷- حدائق السحر فی دقائق الشعر - تألیف: رشیدالدین و طوطا - به تصحیح عباس اقبال آشتیانی - انتشارات طهوری و سنائی - ۱۳۶۲.
- ۸- بحث درباره حدائق السحر: تألیف - دکتر قاسم نویسرکانی - انتشارات دانشگاه تربیت معلم، تهران - ۱۳۴۲.

۹- مقدمه «الشعر و الشعراء» - ترجمه آ. آذرنوش - امیرکبیر - ۱۳۶۳.

- ۱۰- نقد ادبی - شوقی ضیف - ترجمه لمیعه ضمیری - انتشارات امیرکبیر - ۱۳۶۲.
- ۱۱- در نقد و ادب - دکتر محمد مندود - ترجمه دکتر علی شریعتی - انتشارات الثورة؟
- ۱۲- سخن سنجی - دکتر لطفعلی صورنگر - تهران - ۱۳۴۸ - ابن سینا
- ۱۳- سخن شناسی - اسماعیل یکانی - ابن سینا - ۱۳۴۶.
- ۱۴- دفتر هنر و ادبیات معاصر - ناصر حریری - کتابسرای پابل - ۱۳۶۵.
- ۱۵- ادبیات چیست؟ - ژان پل سارتر - ترجمه ابوالحسن نجفی، مصطفی رحیمی - کتاب زمان - تهران - بی تا؟
- ۱۶- به گفته مترجمان در مقدمه، سارتر کتاب بسیار مفصلی درباره فلوربر نوشته است.
- ۱۷- ضرورت هنر در روند تکامل اجتماعی - ارنست فیشر - برگردان و ویرایش: فیروز شروانلو انتشارات توس - تهران - ۱۳۵۸.
- ۱۸- اجمالی از جامعه شناسی هنر - ا.ج. آریان پور - انجمن کتاب دانشجویان دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران - ۱۳۵۴.
- ۱۹- اصالت در هنر... - تألیف: دکتر احمد صبورارد و پادی - انتشارات انجمن علمی مذهبی دانشگاه آذربایجان - ۱۳۵۶.
- ۲۰- هنر چیست؟ - لئون تولستوی - ترجمه: کاوه دهگان - امیرکبیر - تهران - ۱۳۵۶.
- ۲۱- درباره ادبیات - اثر: گئورگی پلخ خانوف، ترجمه: منوچهر هزارخانی - انتشارات رواق - بی تا

۲۲- وظیفه ادبیات - لنوید لئونوف و... ترجمه و تدوین: ابوالحسن نجفی - زمان - تهران - ۱۳۵۶.

- ۲۳- طلا در مس - دکتر رضا - براهنی، انتشارات زمان (ج ۱) - ۱۳۵۸.
- ۲۴- قصه نویسی - رضا - براهنی.
- ۲۵- جام جهان بین - دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن - توس - ۱۳۵۵.
- ۲۶- آواها و ایماها - دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن - توس - ۱۳۵۴.
- ۲۷- نقد ادبی (جلد ۲) - دکتر عبدالحسین زرین کوب - امیرکبیر - ۱۳۵۴.
- ۲۸- ارسطو و فن شعر - دکتر عبدالحسین زرین کوب - بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ۲۹- سفری در رکاب اندیشه - دکتر حسن هنرمندی - گوتنبرگ - تهران ۱۳۵۱.
- ۳۰- آندره ژیدو ادبیات فارسی.
- ۳۱- بنیاد شعر نو در فرانسه - دکتر حسن هنرمندی - انتشارات زوار - ۱۳۵۰.
- ۳۲- برخورد اندیشه ها - دکتر جواد حدیدی - انتشارات توس - ۱۳۵۶.
- ۳۳- صور خیال در شعر فارسی - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - تهران - ۱۳۵۰.
- ۳۴- موسیقی شعر - دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی - انتشارات توس - ۱۳۵۸.
- ۳۵- درباره ادبیات و نقد ادبی - دکتر خسرو فرشیدورد - امیرکبیر تهران ۱۳۴۳.
- ۳۶- شیوه های نقد ادبی - دیوید دیجز - ترجمه: دکتر غلامحسین یوسفی و محمدتقی صدقیانی - انتشارات علمی - ۱۳۶۶.

ژوبشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی رتال جامع علم و اندیشه

نقد نقد

